

BATI TRAKYA'DA SEYYİD ALİ SULTAN SÜREĞİNDEKİ NEFESLER VE ÖZELLİKLERİ*

The Hymns Of Seyyid Ali Sultan Followers In Western Thrace And Their Features

Hüseyin YALTIRIK**

Öz

Seyyid Ali Sultan Süreğinde Bektaşiler hem yurt içinde hem de yurt dışında kendi geleneklerini yaşamaktadırlar. Trakya'da Edirne ve Uzunköprü çevrelerinde yoğun olarak yerleşik hayat süren bu Türkmenler, Oğuz boylarının Trakya'daki hatıraları olup geleneksel ritüelleri içinde erkânlarını sürdürmekte ve cemlerinde nefes söyleyip semah dönmektedirler. “Nefes”lerini bazen toplu bazen bireysel olarak Bağlama eşliğinde icra ederler. Genel olarak gizli ayinlerini “Ayn-i Cem”, “Ayn-i Cem” ya da kısaca “Muhabbet” olarak adlandırırılar. Gayet ağır başlı, medenî ve hısım akrabaya önem veren, misafirperver, hoşgörülü, kültürüne sahip çıkan, engin gönüllü ve derin düşünceli kimseler olup Trakya'da Mustafa Çetin Dede'ye bağlıdırlar. Batı Trakya'daki Seyyid Ali Sultan süreği ise orijinal ve tarihi bir mekân olan büyük “Meydan Evi” ile Gümülcine sırtlarındaki Seçek Yaylasının kâbesi gibidir. Burada farklı köylerde yaşayan Bektaşî toplulukları birbirlerine hısım ve akraba olarak yaşamaya devam etmektedirler. Dilleri Türkçe olup Türkçe yazmakta ve Türkçe konuşmaktadırlar. Cemlerinde dut yapımı sazları kutsal bilip hürmetle çalan ve Türkçe nefesler söyleyen bu kimseler nefeslerini eskiden “Mecmua” denen fakat günümüzde *Nefes Defteri* olarak isimlendirilen defterlerde saklı tutarlar. Belli mürşitlere bağlı olup erkânlarını ve geleneksel hayat tarzlarını sürdürürler. Bu yazıda bu toplulukların cemleri bağlamında nefesleri incelenecek ve notalarıyla örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya, Seyyid Ali Sultan, Alevi ve Bektaşî, Müzik, Nefes.

Abstract

The followers of Seyyid Ali Sultan Bektashi live in their own traditions both at home and abroad. These Turkmens, who live intensely on Edirne and Uzunköprü environments in Thrace, are the memories of the Oghuz tribes in Thrace, and continue their worship in their traditional rituals, singing hymns and whirling in their “meydan”s. They play the “Bağlama” and sing either individually or together a kind of hymn called as “Nefes”. Generally they call their secret meetings (rituals) as “Ayn-i Cem / Ayn-i Cem” or shortly “muhabbet”. They keep their hymns in their notebooks called “*Nefes Defteri*”. They are very dignified, civilized and affectionate relatives, hospitable, tolerant, embracing their culture, deeply volunteering and deep-minded, and are loyal to Mustafa Çetin Dede in Thrace. Seyyid Ali Sultan's lodge in Western Thrace, on the other hand, is like Kaaba (the holy of holies) of the Seçek Plateau on the hills of Gümülcine with its great “*Meydan Evi*”, which is an original and historical place. Bektashi communities living in different villages here continue to live as relatives to each other. Their language is Turkish, they write and speak in Turkish. These people, who know the mulberry-made instruments as sacred in their rituals and play them with reverence and sing Turkish hymns, keeping them in notebooks formerly called them long ago “*Mecmua*” but nowadays called as “*Nefes Defteri*”. They are loyal to certain mentors and maintain their manners and traditional lifestyles. In this article, the hymns of these communities in the context of their rituals will be examined and examples will be given with their musical notes.

Keywords: Western Thrace, Seyyid Ali Sultan, Alevi-Bektashi, Music, Nefes (Hymn).

* Geliş Tarihi: 01.11.2020, Kabul Tarihi: 28.11.2020. DOI: 10.34189/hbv.96.019

** Doç. Dr., TRT İzmir Radyosu THM (E) Sanatçısı. hsytrk@yahoo.com.tr , ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7987-8582>

1. Giriş

Türklerin Balkanlara gidişi ve Balkanlarda tarih sahnesinde yer almasına ilişkin çalışmalar arasında inançlarla ilgili olanlar bir hayli önem arz etmektedir. Bu çalışmada Batı Trakya olarak bilinen coğrafyada yer alan Seyyid Ali Sultan süreğinin “Nefes”leri ve meydanlardaki müzikli uygulamaları konu edilecektir. Diğer yandan da bu nefeslerin yer aldığı “*Nefes Defteri*” içindeki tasnifi, konuları ve kaydedilen nefeslerden bazılarının notalanmış örnekleri bu çalışmanın ana eksenini oluşturacaktır.

Balkan ülkelerine Türklerle birlikte taşınan bir ortak inanç ögesi de Bektaşiliktir. Bektaşilik, Ömer Lütfi Barkan’ın *Kolonizatör Türk Dervişleri* (Barkan, 1942) isimli çalışmasında değindiği gibi Osmanlı ordularından önce gönülleri fetheden bir inanç sistemi olarak diğer bazı tasavvufi yollar ile birlikte Balkanlar’a taşınmıştır. Fütühatı başarabilmek için Osmanlı ordularına yalnız teşkilatlı ve imanlı muharib temin etmekle kalmayıp bu dervişlerin dini ve sosyal fikirler propagandasıyla da halk kitleleri arasında adeta etkili bir maya gibi harekete geçerek o memleketlerin sosyal kuruluşlarında büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmışlardır. Bu suretle Trakya ve Balkanlar’ın İslâmlaşmasında ve Türkleşmesinde bu derviş gruplarının oynadıkları rol elbette çok büyüktür (Hasluck, 1928: 83-111).

Yerli halkların Hıristiyan gelenek, görenek ve uygulamalarına uygunluk arz eden; katı bir din uygulamasından ziyade onları manen celbedici, etki altına alıcı ve kendilerine çok yakın sayılabilecek dinî, tasavvufî ve mistik bir ara (orta) yol gerekiyordu, bunu da kelimenin tam anlamıyla Bektaşilik yerine getirebilirdi ve öyle de olmuştur. Bu Türk dervişleri, ordulardan bile evvel davranarak telkinatta ve irşadlarda bulunarak yerli halkları yeni düzene ayak uydurabilecek olgunluğa hazırlamışlardır. Yanya’lı Ali Paşa’nın Teselya ve Arnavutluk’ta kurduğu Bektaşi tekkeleri tamamen bu amaçlara yönelik kuruluşlardı. Bununla beraber, Makedonya Kalkandelen’deki Sersem Ali Baba (Harabatî) Tekkesi, Kırçova’daki Bektaşi tekkeleri halen açık olup geçmişteki fonksiyonunu başarıyla tamamlamış birer Türk abidesi olarak dimdik ayakta dururlar. Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan ve velayetnamesi yayımlanmış “Demir Baba Tekkesi” yine bu konuyla ilgili tarihi bir hatıradır. Batı Trakya’da ise Seyyid Ali Sultan süreği, bir inanç merkezi olarak tarihî vakfiyesiyle beraber Seçek Yaylası’nda halen yatırlarıyla ve gelenekleriyle yaşamaya devam etmektedir.

Gerek Bektaşi, Gülşeni, Babai, Melami veya gerekse Kalenderi olsun bütün bu tasavvuf okullarının ortak bir yol adresi bulunmaktadır: “Türkistan Yesevî Ocağı”. Nitekim Bursa’nın fethini müteakip Evliya Çelebi’nin kaydettiği gibi Belh, Buhara ve Horasan taraflarından nice erenlerin gelip buralarda vazife alması çok anlamlıdır. Bursa’da türbesi bulunan Abdal Murat, Horasan erenlerinden olup Bursa’nın fethinde bulunmuştur. Abdal Musa, Yesevî fukarasındandır ve Hacı Bektaş ile aynı zamanlarda Anadolu’ya gelmiştir. Geyikli Baba Sultan da Yesevî fukarasındandır. Emir Sultan Hüseyinî mezhepten olup Buhara’da doğup büyümüştür. Trakya Bektaşi nefeslerinde

hala isimleri zikredilen bu zatlar Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslâmlaşması hareketinde görev alan gönül kurmayları zincirinin birer halkasıydılar ve Edirne'nin Musulca Köyü'nden Seyyid Ali Sultan süreğinden derlediğim bir semah nefesinin nakaratında Abdal Musa Sultan ve Emir Sultan birlikte anılmaktadır:

Aman Abdal Musa'm Ayletme Bizi

Şahım Emir Sultanım Hoşça Tut Bizi

Ayrıca yine aynı kaynaklardan derlediğim bir başka nefeste de üç gönül sultanı ve yol kardeşi olan Abdal Musa Sultan, Emir Sultan ve Seyyid Ali Sultan için şunlar zikrediliyor :

Yine İmam Nesli Zuhura Geldi

Biri Elmalı'da Bursa'da Kaldı

En Küçük Kardeşi Urumu Aldı

Gel Sana Methedeyim Kızıl Deliyi

Dillerde Söylenen Şahım Ali'yi

Balkanlar'da Sarı Saltuk ile başlayan İslâmlaşırma gayretleri daha sonraları Seyyid Ali Sultan¹ ile birçok Bektaşî ve diğer tarikat önderleri² tarafından sürdürülmüştür.

Seyyid Ali Sultan'a "Kızıldeli" denmiştir. Bugün Yunanistan sınırları içinde olan Dimetoka kenti yakınlığında bulunan Kızıldeli Tekkesi de Seyyid Ali Sultan'dan dolayı bu ismi almıştır. Bu süreğın bir kısmı zamanla Bulgaristan'da Alvanlar, Veletler ve Küçükler köylerine yerleştirilmişlerdir. Bunlar "Ali Koçlular" olarak da bilinmektedir. Bu yörede bulunan ırmağa Kızıldeli adının verilmesi, hem süreğe hem de Seyyid Ali Sultan'a istinadendir.

Kızıldeli vakfı 1402 yılından itibaren kayıtlara geçmiş ve çeşitli padişahlar tarafından zaman zaman yardımlarla desteklenmiştir. Yıldırım Beyazıt zamanında bu vakfın sınırları Büyük Viran Bucağı, Tanrı Bükü ve Turfilli Viranı olarak kayıtlarda yer almıştır. Sultan Selim zamanında ise vakfın sınırları Akviran, Tatar Viranı, Kavacık, Tatarlık mezarları olarak kayıtlara geçmiştir. 1927 yılında Seyyid Ali Sultan Kızıldeli vakfına bağlı 24 köy ismi geçmektedir. Bu köylerin isimleri şunlardır: Kanberler, Ahlatçikköy, Yılanlı, Karaören, Kütüklü, Mesimler, Encekköy, Kirezli, Devrent, Armutlu, Aşağıtekke, Ömerler, Pir Pınarları, Hacı Bağı, Sarp Dere, Maskarlar, İmanlar, Elebiler, Sucahla(r), Büyük Devrent, Serçek (Seçek) Sırtı, Horasan Karısı, Ballıkaya, Cuvakoru, Aşağı Mahalle, Kuş Pınarı ve Yazılı Taş'tır. Ayrıca, Ruşanlar ve buna bağlı Çilingirler Köylerini de saymak mümkündür. Bulgaristan'da Kırcaali Sancağına bağlı Orta Köy, Yukarı Yörükler ve Aşağı Yörükler sakinleri de bu süreğe bağlıdır. Kızıldeli süreğinde halen "Aren" olarak adlandırılan bir topluluk da mevcuttur. Halk arasından

bunlara “Aren” ya da “Ahren” denmektedir. Bize göre bunlar fütüvvet teşkilatlarından “Ahiyan-ı Rum”un zamanla “Yâren” adıyla da bilinen geleneksel bir esnaf kolunun Rumeli’deki uzantsından başka bir şey olmasa gerek zira bir Rumeli halk türküsünde şu dizeler dikkat çeker:

Arenler Satar Mari Paşa Dudu Okkayla (H)Urma

Kızlara Yakışır Paşa Dudu Davulle Zurna³

“Aren”in bu türküdeki karşılığı bir satıcı esnafıdır. Yârenlik ise Anadolu’da bir esnaf teşkilatı olarak başta Çankırı’da, Kütahya Simav’da ve Uşak’ın Kula ilçesinde halen yaşamaktadır (Altınay, 2018: 283-295).

Anadolu’da Marmara Bölgesi’nde Kızıldeli yoluna bağlı pek çok köy bulunmaktadır: Tekirdağ’da merkeze bağlı Işıklar Köyü; Malakara’ya bağlı Yeni Dibek, Sarı Polat, Yaylagöne; Edirne Uzunköprü’ye bağlı Kavak Mahallesi, Meriçilçesi ve Umurca, Nasuh Bey, Feruz Köy, Çöp Köy, Akıncılar, Harmanlı, Çavuşlu, Maksutlu, Alibeyköy, Büyük Altıağaç, Küçük Altıağaç, Eskiköy, Yakupbey, Çoban Pınarı, Türkobası, Tefikiye, Balaban, İbriktepe, Yeniköy, Hıdırağa, Koşan Çiftliği, Musulca ve İskender köyleri; Lüleburgaz’ın Evrensekiz köyü; Kırklareli’nin İslâmbey, Kumrular ve İnece’de meskûn bazı aileler bu süreğe bağlılardır.

Bursa’da Ortaköy, Atıcılar ve İsmetiye (Kelesen) mahalleleri bu sürekten insanlarla doludur. Aynı ilin Gülbahçe mahallesinde üç dede ve dört ocak bulunmaktadır. İsmetiye ve Eminbey Çiftliği mahallesinde ocaklar bulunmaktadır. Orhangazi’ye bağlı Orta Köy, Bursa’ya bağlı Kazıklı Köyü; Yalova’ya bağlı Aşağıkocadere, Yukarıkocader, Gökçedere köyleri; İnegöl’e bağlı Kurşunlu; Kemalpaşa’ya bağlı Kumkadıköyü ve Kestel ilçesinde de bu süreğe bağlı insanlar oturmaktadır.

Bunların yanı sıra, İznik’e bağlı Kurşunlu’da da Kızıldeli süreğine bağlı insanlar oturmaktadır. Bu süreğin bir kısmı Ali Koçlular olarak bilinir. Bulgaristan’da Siliven’e bağlı köylerde; Tekirdağ’ın Muratlı ilçesinde ve Aydıncıköy (Hoca Aydın); Kırklareli’nin Kofçaz ilçesine bağlı Devletli ağaç, Umurça, Terzidere, Demirköy, Hamza Bey, Küçük Karıştıran, Evrensekiz ve Siviriler’de; Çorlu’da sağlık mahallesinde ve Paşaaalan’da oturmaktadır.

Babailik de 16. yüzyıldan itibaren Balkanlar’a akmış bir tasavvuf cereyanıdır. Babailik Balkanlar’da Otman Baba’ya bağlı olmaktadır. Bunların hakikatleri Bektaşilik’ten başka bir şey değildir. Tarihi kaynaklara göre içinde Hacı Bektaş Veli’nin ve kardeşi Mendes’in de yer aldığı Anadolu’daki Baba İshak ayaklanmasının Balkanlar’daki uzantısıdır. Farkları “Pîr-i Sâni” olarak yani ikinci Pîr olarak da adlandırılan Balım Sultan’dan önceki Bektaşî erkânlarına bağlı olmalarıdır. Balım Sultan Erkânnamesi de Bektaşî erkânlarının biraraya getirilerek, belli bir nizama sokulmasından başka bir şey değildir. Bunların hepsi “Kanun-u Evliyâ” yani evliya kanunu olarak bilinir. Bektaşî meydanlarında “Kanun-u Evliyâ Çerağı” olarak bilinen ve kutsal kabul edilen çerağ (mum), buna işaret eder.

2. Seyyid Ali Sultan Süreği Bektaşilerinde Müzik

Bektaşî müziğinde nefes en yaygın türdür. Halkta yaşayan ilahi, nefes, deyiş ve semahlar genel bir ifadeyle “tasavvufî halk müziği”⁴ olarak adlandırılır. Sünnî Müslümanların ilahi dediği şiirleri Aleviler deyiş, Bektaşiler ise nefes olarak adlandırırılar. Genellikle bir oktavlık ses genişliği içinde seyreden melodilerden oluşabildiği gibi; bir oktavı aşan ve zengin makam, usul özellikleri gösteren bir türdür ve daha ziyade bağlama ile eşlik edilir. Öncelikle bir ibadet biçimi olan “Ayin-ül Cem”lerde asıl amaç müzik yapmak ve eğlenmek olmayıp birlik ve beraberlik içinde aşkla Hakka yaklaşmak; Allah, Resulullah ve Ehli Beyt’in sevgisini kazanmak üzere erkân ve adabı içinde nefes söyleyip semah etmektir. Ayin-ül Cem erkânlarında insan sesi ve sözü daima ön planda olmaktadır. Ata yadigâri olan kopuz ve onun Anadolu’daki devamı olan bağlama meydanlarda daima yer almıştır. Orta Asya’da varlığını sürdüren kopuz Anadolu ve Balkanlar’a gelirken Korkut Atalar’ın yerine Alevi Dedeleri’nin, Bektaşî canlarının dizlerinde yer alarak, Cem ritüellerine girebilmiştir lâkin diğer halk sazlarının bu meydanlara giremeyişlerinin en makul sebeplerinden biri bu olmalıdır.

Günümüz Bektaşî erkânmelerinde “çöğür, zakir, güvende” kelimelerinin geçtiğini görmekteyiz. Trakya’da Seyyid Ali Sultan süreği olarak bilinen Edirne civarındaki köy Bektaşileri geleneklerine uygun olarak zâkir adı verilen ve bağlama çalıp nefesleri söyleyen en az iki kişiyi muhabbetlerinde daima bulundurmaktadır. Batı Trakya’da Seyyid Ali Sultan süreğinde de durum benzerdir. Meydanlarında mutlaka saz (bağlama) bulundurulur ve nefeslere eşlik eder. Ne var ki, günümüzde (muhtemelen çok öncelerden beri) bağlamanın perdeleri olduğu halde kullanılmamakta ve nefesler sadece tellere tezenenin ritmik dokunuşlarıyla adeta bir “telli ritim sazı” olarak kullanılmaktadır. Seyyid Ali Sultan’ın yatırının bulunduğu “Büyük Meydan”da korunan çok eski iki adet saz vardır ve eski olan sazın perdeleri misina ile “bağlama” olmayıp tahtadan sabit kakma perdelerdir.⁵ Diğeri ise misina ile bağlanmış perdeli olup “bulgari” olarak da adlandırılan bir cura bağlamadır. Günümüzde zakirler uzun saplı normal bağlamalar kullanılmaktadır. Seyyid Ali Sultan süreğinde nefeslere ve semahlara eşlik sazı olarak uzun saplı bu normal bağlamalar kullanılmakta olup erkânlarda nefeslere bu sazlar eşlik etmektedir.

Seyyid Ali Sultan süreğinde nefeslerin şiirlerinin yaratıcıları bellidir ve en son dörtlükte (Şah beytinde) şâirin ismi ya da mahlası geçer. Bu fark türkülerle nefesleri ayırt eden en önemli unsurlardan biridir. Ayrıca Trakya’da da görüldüğü gibi her nefesin şah beytinde mahlas ya da şâirin ismi çift trnak içinde <<.....>> buna benzer biçimde özellikle belirtilmektedir.

Nefeslerin müzikleri genellikle anonimdir. Bazen hece sayısı tutan şiirler aynı ezgi kalıbıyla söylenebilmektedir. Nefesler genellikle şiir ve ezgi olarak kalıplaşmıştır; sözgelimi Kırklar Semahı, Kerbelâ erkânları, Göçen Can için söylenen nefesler, yeni talip nefesleri ve matem nefeslerinin kendine has ezgileri vardır. Tasavvufî şiirlerle Türk insanımızın karşısına çıkan âşıkların en bilineni Yunus Emre’dir. Yunus’un

ilahileri Seyyid Ali Sultan süreğinde de söylenmektedir. Nefes defterlerinde ve mecmualarda en çok nefesi bulunan şâir Pir Sultan'dır.⁶ Pir Sultan'dan başka başlıca nefesleri bulunan Hakk şâirleri ise şöyle sıralanabilir: İlhami, Şah Hatayi, Bosnevi, Genç Abdal, Kul Himmet, Can Hatayi, Cemali Baba, Vardı (Ferdî, ?), Teslim Abdal, Kuş Süleyman, Burhan, Şükrü Baba, Hüsnü Baba, Fahir, Vasfî ve Âşık Yunus. Âşık Yunus'un şiirleri nefes olarak Trakya meydanlarında söylendiği gibi Batı Trakya Seçek Yaylası civarında Müslüman ve Türk topluluğu olarak yaşayan Seyyid Ali Sultan süreğinde de görülmektedir. Bu süre tarihî ve kültürel kökenler bakımından Hünkâr Hacı Bektaş Veli yoluna dayanır. Bununla beraber meydandaki erkân Balım Sultan Erkânı değildir. Balım Sultan'dan çok önceleri kurulmuş bir erkân olarak Batı Anadolu'daki ve özellikle Abdal Musa Sultan geleneğine ve töresine çok benzer. Abdal Musa Sultan geleneğinde saz çalanlara "Güvende" denirken, Batı Trakya'da Seyyid Ali Sultan süreğinde saz çalıp nefes okuyanlar "Zâkir" olarak adlandırılmaktadır. Zâkirler genellikle "bağlama" çalmakla beraber çok önceleri sazlarının perdeleri sabit olup kakma/çakma idi. Bu tipteki çakma ya da kakma perdeli olup en az 150 yıl kadar eski bir saz örneği Batı Trakya'da Seyyid Ali Sultan'ın büyük meydan evinde halen mevcut olup korunmaktadır. Kanımca kakma/çakma perde yerine çeşitli maddelerden (günümüzde misina) perde bağlamak suretiyle kopuz tipindeki en yaygın Anadolu sazımızın adı "bağlama" olarak yaygınlaştı ve çeşitlendi. Artık günümüzde Anadolu'da tanbur ya da tanbura tipli telli çalgıların perde sistemi genellikle misina ile bağlanmakta ve akustik sazlarda kakma perdeler kullanılmamaktadır. Oysa perdeleri gerek ağaçtan gerek metalden yapılmış sabit kakma perdeli saz tipleri Balkanlarda halen mevcuttur.

Öte yandan 13.yy.dan itibaren Anadolu'da Yunus'un ardından Kaygusuzlar, Sait Emre'ler birbirini düzenli bir biçimde izlediler. Bunlar milli vezni kullanarak çok sade bir dille şiirler söylemekte idiler. Halk kendi diliyle söylenen bu şiirleri çok benimsedi ve bu şiirler fütuhatlar ve göçlerle Balkanlara da taşındı. Bu taşınma sürecinde Trakya ve Batı Trakya daima bir geçiş yeri olmuş ve hatta Tekirdağ ilimize bağlı Çorlu ve çevresi adeta merkez konumuna gelmiştir.

Günümüzde Trakya ve Batı Trakya'da Bektaşî-Alevî inanç törenlerinde yaygın olarak kullanılan nefes türleri genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir: Dûvaz, Methiye, Nevruziye, Şathiye, Mersiyeye, Devriye, Gazel, Koşma Gazel, Destan, Semah Nefesi, Kalenderî, Ali Mevlidi ve İlâhî. Nefes defterlerinde ise nefesler konularına göre gruplandırılmaktadır. Örnek olarak, Cem Birleme, Sofra Nefesleri, Muhabbet Nefesleri, Yeni Talip Nefesleri, Musahip Nefesleri ve Dûvazları, Göçen Can İçin Nefesler, Kerbelâ Erkânları⁷ (Nefesleri ve Dûvazları), Nevruz Nefesleri, Dûvazlar, Semah Nefesleri ve İlâhîler olarak gruplandırılmıştır. Nefes defterlerinin son sayfalarında ise erkânlarla ilişkin gülbenkler, dualar ve kısa dini bilgi notları yer almaktadır.

Batı Trakya Seçek yöresinde Seyyid Ali Sultan süreğinde dönülmekte olan semahlar konusu da çok önemlidir. İsmi Macaristan'daki Gül Baba'dan alan "Gül Baba Semahı", Edirne Uzunköprü hattındaki Seyyid Ali Sultan süreğince halen dönülmektedir. Bundan başka "Beyit Karşılması" ve "Kırklar Semahı" da meydanlarda dönülen diğer semahlardandır. Rodoplar'da Babailer ve Kızıldeli süreği tarafından dönüldüğü tespit edilen "Üryanlar Semahı" başlıbaşına bir araştırma konusu olarak ortadadır. Batı Trakya'da Seyyid Ali Sultan süreğinde Kızıldeli Sultanın yatırı bulunan büyük meydanda birlikte nefesler söylene de semah dönülmez. Büyük meydan evindeki erkândan sonra bitişikteki küçük meydanda muhabbetle beraber sazlar çalınıp nefesler söylenebilir. Yapımı 150 yıldan fazla olan kakma perdeli eski saz da bu meydanda koruma altındadır.

Batı Trakya'da Seyyid Ali Sultan süreğinde ağız özellikleri yazıya da yansımıştır. Nefes defterlerinde açıkça görünen bu ağız özelliklerinin başında "O" sesi "U"ya dönüşür ve "Sofra Nefesi", "Sufra Nefesi" olur. "Sema" ise "Semma" olarak geçer. "Z" sesi çok defa "S" olarak yazılır ve "Düvaz" kelimesi "Duvas" olur. Trakya Bektaşilerinde de görüldüğü gibi "Ben" yerine "Men" denilerek şeytana ait olan "Ben"lik "Men" ediliverir. Konuşma ve yazı dilinde cümle başlarındaki "H" sesi kullanılmaz, sözcüğü, "Hasan" yerine "Asan" denir.

3. Sonuç

Tarihî ve inançları yönüyle büyük önem arz eden Anadolu ile Balkan coğrafyasında yaşamış ve/veya yaşamakta olan insanların din, inanç sistemlerindeki zenginliği içinde Bektaşilik 12. yy.dan itibaren edebiyatı, müziği ve semahlarıyla birlikte yerini almış olup günümüzde de hayatiyetini sürdürmektedir. Bu kültürü yaşayan topluluklardan biri olan "Kızıldeli" yani "Seyyid Ali Sultan" süreği, Dimetoka şehrinin dağlık kesimlerinde yer alan Seçek yaylasında, geçmişte 33 kadar köy iken günümüzde 13 köy olarak halen kültürlerini yaşamakta ve yaşatmaktadır.

Tarihî bir vakıf arazisi içinde adeta bir açık hava müzesi gibi korunan, ancak ritüellerin yaşandığı "Büyük Meydan"a sahip Seyyid Ali Sultan süreğinin Ruşanlar Köyü'nden derleyip notaya aldığım iki nefes ile bu çalışmaya son veriyorum. Birincisi "Yeni Talip" nefeslerinden "Ey Erenler Çün Bu Sırrı Dinledim"; diğeri ise Kerbelâ erkânlarından bir örnektir: "Şehitlerin Ser Çeşmesi".

Yukarıda adı geçen bu nefeslerin Anadolu'da farklı ezgilerle ve daha çok bağlama ile icra edilmiş örnekleri de bulunmaktadır. Gerek Türk halk müziği gerek Türk sanat müziği repertuarlarında ortak şiirleri mevcut olan bu nefeslerin Seyyid Ali Sultan kolu Bektaşileri'nin meydanlarında yerel müzik karakteristikleri, yerel ağız ve söyleyiş özellikleriyle melodik farklılıklar içerdiği gözlenmekte olup ilk kez bu makalede sunulmuştur.

Sonnotlar

¹ Günümüz Trakya Bektaşileri'nin bir bölümü Seyyid Ali Sultan Bektaşileri olarak bilinir. Bunların semahları ve müzik icra biçimleri tavrı açısından diğer kollardan farklılık arz eder. Antalya'daki Abdal Musa Sultan çevresi Bektaşileri ile birçok bakımdan benzeşmeleri vardır. Grup olarak bağlama çalarlar, nefes söylerler. Bu gruba Trakya'da "Zakir" Antalya'da "Güvende" denilmektedir. Ayrıca Trakya'da Seyyid Ali Sultan Bektaşileri okudukları nefeslere de "okunan" anlamında "Kur'an" adını verirler.

² Balkanlar'da Bektaşilikten başka Mevlevilik, Halvetilik, Kadirilik, Melâmilik ve Nakşibendilik gibi tarikatların da varlığı bilinmektedir. Bunların bazılarının tekkeleri günümüze kadar varlıklarını sürdürübilmiştir.

³ Sözkonusu halk türküsünün ezgisi ve diğer sözleri TRT THM Kırık Havalara Nota Arşivinde 3745 numarada olup "Çık Pencereye Paşa Dudu" ismiyle tarafımdan derlenerek, repertuara kazandırılmıştır.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Yaldirık, *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği (Notalarıyla Nefesler - Semahlar)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002; *Tasavvufî Halk Müziği (Notalarıyla İlahiler - Nefesler - Tatyannlar - Değişler - Semahlar)*, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

⁵ Yeri gelmişken "kopuz" sazının bir türü olan ve Anadolu'da yaygın halk sazımızın "bağlama" olarak adlandırılması, bu sazların sabit kakma perdeli dönemden sonraki "perde bağlama" ile ilişkili olduğu kuvvetli ihtimaldir. Başlangıçta tanburalarda tahta yapımı olan kakma perdeler zamanla mesela Kosova'da Arnavutların çaldıkları "çitelli" isimli kopuz türevi sazlarda günümüzde metalden yapılmaktadır.

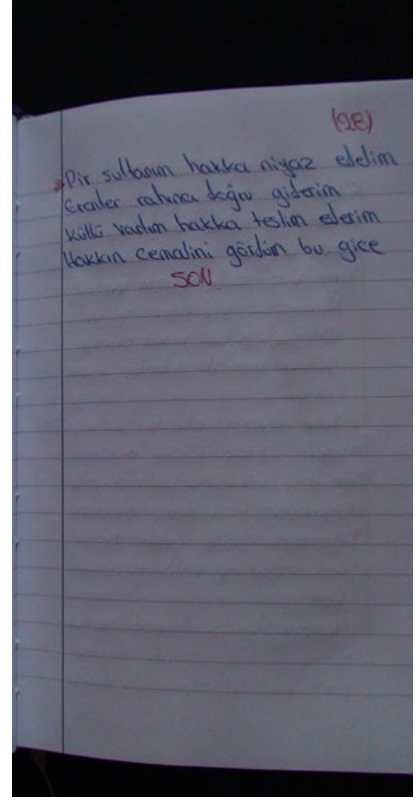
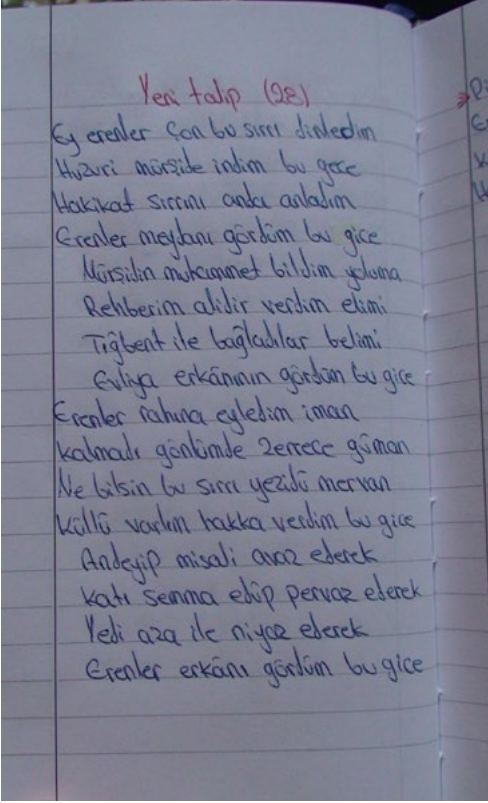
⁶ Seyyid Ali Sultan süreği nefeslerinde yer alan ve mahlası "Pir Sultan" olarak yazılanların bazıları Serezli Pir Sultan'a aittir. Sivas Banazlı Pir Sultan Abdal'a ait olan ve Anadolu'da da bilinen nefeslerin bazıları bu sürekte de farklı ezgilerle söylenmektedir.

⁷ Bu nefesler defterlerde "Matem Nefesi" olarak da geçmektedir.

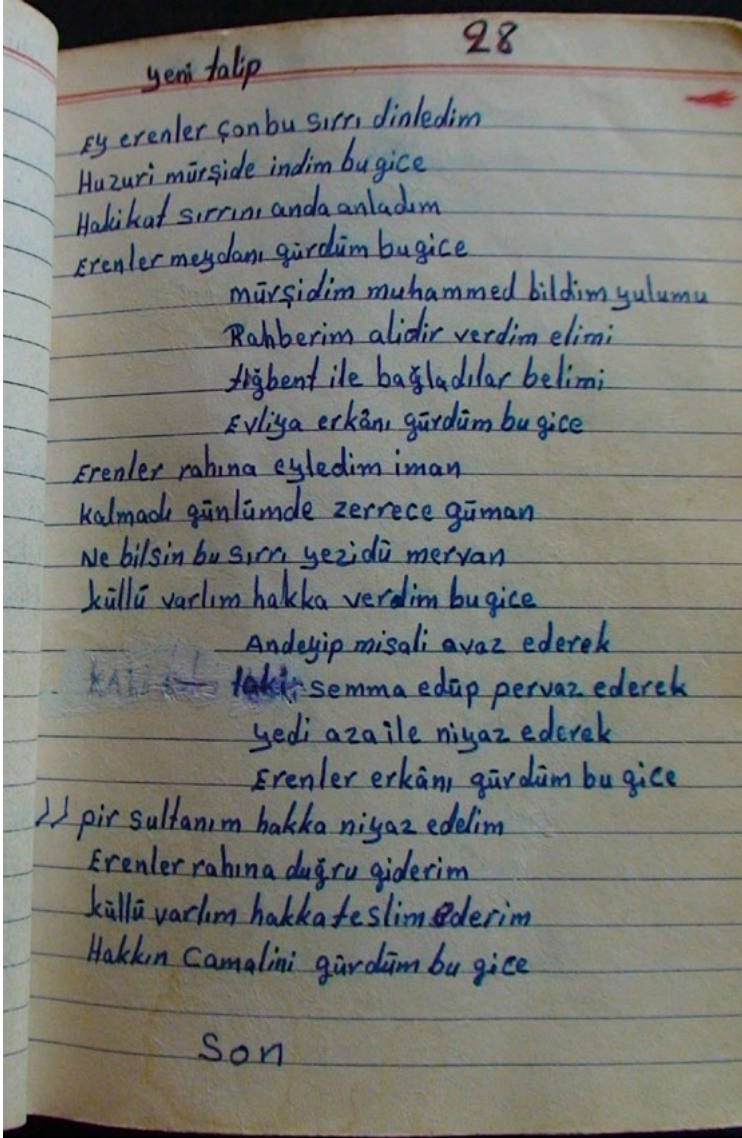
Kaynakça

- Altınay, F. Reyhan (2018). *Türk Halk Müziği Makaleler Kitabı ve DVD*. İkinci Baskı. İzmir: Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi* 2, 5-37.
- Hasluck, F. W. (1928). *Bektaşî Tetkikleri*. Çev. Ragıp Hulusi. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- Noyan, Bedri (1987). *Bektaşîlik Alevilik Nedir*. Ant Yayınları: Ankara.
- TRT THM Repertuar Kitabı (Uzun havalara).
- Yaldirık, Hüseyin (2002). *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği (Notalarıyla Nefesler - Semahlar)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- . (2003). *Tasavvufî Halk Müziği (İlahiler-Nefesler-Tatyannlar-Değişler-Semahlar)*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- . (2003). *Âşık Ali Tanburacı ve Kırklareli Halk Müziği*. İzmir: Meta Basım.

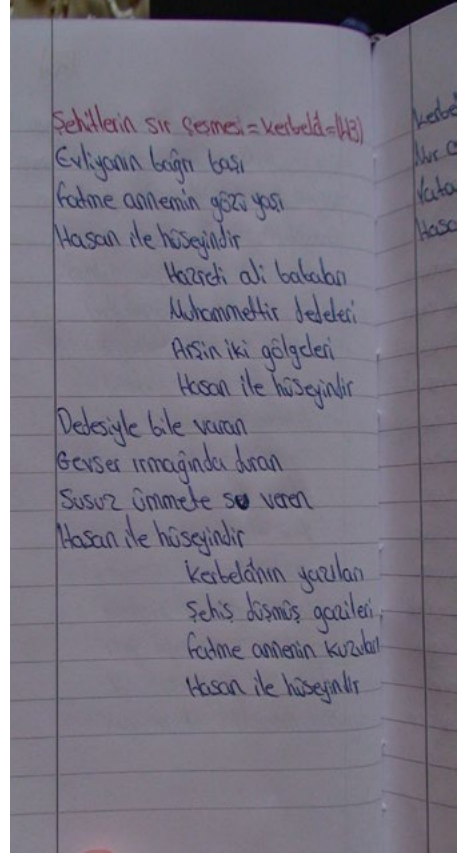
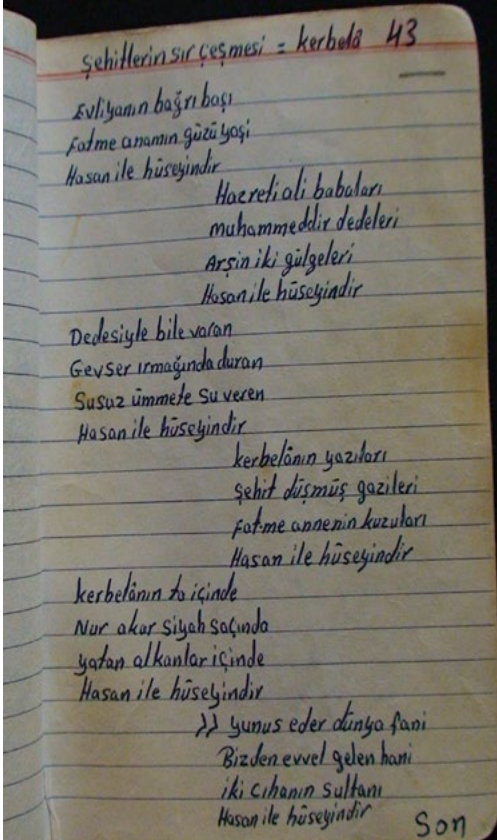
EKLER

Fotoğraf 1: Mehmet Çengel'e ait nefes defterinden ilgili sayfalar

Fotoğraf 2: Hasan Çengel'e ait nefes defterindeki ilgili sayfa

Fotoğraf 3: Soldaki sayfa Hasan Çengel'e, sağdaki sayfa ise Mehmet Çengel'e ait nefes defterlerinden ilgili sayfalarıdır.

EY ERENLER ÇÜN BU SIRRI DİNLEDİM

Yöre: Batı Trakya / Seçek Yöresi - Ruşanlar Köyü
Kaynak: Nazire KARA - Zühre HATİP

Derleyen: Hüseyin YALTIRIK
Derleme Tarihi: 09-08-2007
Nota: Hüseyin YALTIRIK

1- EY E----- REN LER--- ÇÜN BU----- SIR RI-----
HA KI----- KAT SIR--- RI NI----- AN DA-----
2- MÜR Şİ----- Dİ MU--- HAM MED----- BİL DİM-----
TİĞ BENT--- İ LE----- BAĞ LA----- DI LAR-----

DİN LE----- DİM----- HU---ZU RU MÜR----- Şİ DE---
AN LA----- DİM----- E----- REN LER MEY--- DA NI---
YO LU----- MU----- RAH--- BE RİM A----- Lİ DİR---
BE Lİ----- Mİ----- EV--- Lİ YA ER----- KÁ NI-----

İN DİM BU--- GE----- CE----- HÜ---
GÖR DÜM BU--- GE----- CE----- HÜ---
VER DİM E--- LI----- Mİ----- HÜ---
GÖR DÜM BU GE----- CE----- HÜ---

1- EY ERENLER ÇÜN BU SIRRI DİNLEDİM
HUZUR U MÜRŞİDE İNDİM BU GECE (HÜ)
HAKİKAT SIRRINI ANDANLADIM
ERENLER MEYDANI GÖRDÜM BU GECE (HÜ)
2- MÜRŞİD-İ MUHAMMED BİLDİM YOLUMU
RAHBERİM ALIDIR VERDİM ELİMİ (HÜ)
TİĞBENT İLE BAĞLADILAR BELİMİ
EVLİYA ERKANI GÖRDÜM BU GECE (HÜ)
3- ERENLER RAHINA FYLEDİM İMAN
KALMADI GÖNLÜME ZERRECE GÜMAN (HÜ)
NE BİLSİN BU SIRRI YEZİD-Ü MERVAN
KÜLLİ VARIM HAKK'A VERDİM BU GECE (HÜ)

4- AN DEYİP MİSAL İ AVAZ EDEREK
TA Kİ SEMAH EDÜP PERVAZ EDEREK (HÜ)
YEDİ AZA İLE NİYAZ EDEREK
ERENLER ERKANI GÖRDÜM BU GECE (HÜ)
5- "PİR SULTAN'IM" HAKK'A NİYAZ EDERİM
ERENLER RAHINA DOĞRU GİDERİM (HÜ)
KÜLLİ VARIM HAKK'A TESLİM EDERİM
HAKK'IN CEMALINI GÖRDÜM BU GECE (HÜ)

Nota 1: Batı Trakya'da Seçek yöresine ait bir nefes ve notaları

ŞEHİTLERİN SER ÇEŞMESİ

Yöre: Batı Trakya / Seçek Yöresi - Ruğanlar Köyü
Kaynak: Nazire KARA - Zühre HATİP

Derleyen: Hüseyin YALTIKIK
Derleme Tarihi: 09-08-2007
Nota: Hüseyin YALTIKIK

1- ŞE HİT LE RİN---- SER ÇEŞ ME Sİ----- EV Lİ YÁ NIN

BAĞ RI BA Şİ----- FAT ME A NA NIN

GÖ ZÜ YA Şİ----- HA SAN İ LE

HU SE YİN DIR 2- HAZ RE TA LÍ
3- DE DE SİY LE
4- KER BE LÁ NIN
5- KER BE LÁ NIN
6- YU NUS E DER

1

Nota 2: Batı Trakya'da Seçek yöresine ait bir nefes ve notaları

ŞEHİTLERİN SER ÇEŞMESİ

-2-

BA BA LA RI MU HAM MED DİR
 Bİ LE VA RA N KEV SER IR MA
 YA ZI LA RI ŞE HİT DÜŞ MÜŞ
 TA İ ÇİN DE NU RA KAR Sİ
 DÜN YA FA Nİ BİZ DEN EV VEL

DE DE LE Rİ AR ŞİN İ Kİ
 ÇİN DA DU RAN SU SUZ ÜM ME
 GA Zİ LE Rİ FAT ME AN NE
 YAH SA ÇİN DA YA TAN AL KAN
 GE LEN HA Nİ İ Kİ Cİ HA

GÜL GE LE Rİ HA SAN İ LE
 TE SU VE RE N " " " "
 KU ZU LA RI " " " "
 LA Rİ ÇİN DE " " " "
 NİN SUL TA Nİ " " " "

HU SE YİN DİR H YALTIK
 " " " "
 " " " "
 " " " "
 " " " "

2

Nota 3: Batı Trakya'da Seçek yöresine ait bir nefes ve notaları